

તારી બહેનપણીની પાર્ટીમાં નાઈટઆઉટ માટે જવાની તારી જીદ બાબતે ઘરમાં જે વાતાવરણ રચાયું એનાથી આપણે ત્રણે દુઃખી છીએ. મને થયું કે સાચે જ દીકરી મોટી થઈ ગઈ!

મને એમ કે ઊંઘ આવશે.

લાઈટ બંધ છે... આંખો ખૂલી છે. મન જાગે છે. વિચારોનો નાયગ્રા ફોલ્સ શરૂ થઈ ગયો છે. મમ્મી સૂઈ ગઈ છે. કદાચ એ સપનામાં તને જુએ છે. તારી Sweet Sixteen Party ઉજવવાનો એને ઉત્સાહ છે. એણે એની રીતે આયોજન પણ વિચારી રાખ્યું છે, પણ...

મારી આંખમાં આંસુ હતાં. ક્યારે આવ્યાં એ ખબર ન પડી, પણ કેમ આવ્યાં એની જાણ હતી. હું તારા જન્મ પહેલાંના સમયમાં જઈ ચડેલો.

એ સમયમાં, જ્યારે હજી તું જન્મી નહોતી પણ તારા આગમનની જાહેરાત થઈ ચૂકી હતી. તું કદાચ મહિનાની હોઈશ, મમ્મીના પેટમાં હળવી હળવી લાતો મારતી હોઈશ! ને મમ્મી તારી હાજરી અનુભવતી ને મલકી જતી. ક્યારેક મારો હાથ લઈ એના પેટ પર મૂકતી ને હું... તને અનુભવી રહેતો.

મમ્મી સાથે હું આપણા ડૉક્ટરઆંટી પાસે ગયેલો તે દિવસ યાદ છે. ડૉક્ટરઆંટીએ મમ્મીને ચેક કરી. બધું બરાબર હતું. મમ્મી અને તું બંને મજામાં હતાં. એમણે પૂછ્યું, ‘તમારે જાણવું છે કે પેટમાં કોણ છે?’ અમે બંને સમજ્યા નહીં એટલે એમણે જ કહ્યું કે, ‘પેટમાં દીકરો છે કે દીકરી તે નથી જાણવું?’

ત્યારે પહેલી વાર અમે પણ એ વિશે વિચાર્યું! અમે તો એ વાતથી જ રાજી હતા કે અમે મમ્મી-પપ્પા બનવાના છીએ, પણ અમને આ Degree આપનાર બાબો છે કે બેબી એ વિશે તો અમે વિચાર પણ નહોતો કર્યો! વતનમાં એનો મહિમા છે. દીકરાનો જન્મ દીકરીના જન્મ કરતાં વધુ આનંદદાયક ગણાય છે. દીકરાના નામ પાછળ પિતાનું નામ આવે છે. એ રીતે એ નામ જીવતું રહે છે. દીકરો હોય તો ઘરની સંપત્તિ ઘરમાં જ રહે. દીકરાની વહુ આવે ત્યારે જે લાવે તે પણ ઘરમાં જ આવે. દીકરો હોય તો ઘડપણમાં માતા-પિતાનું ધ્યાન રાખે. દીકરી તો પરણીને સાસરે જાય. એને તો આવવું પડે. એ ધારે તો ય માબાપનું ધ્યાન રાખવા ન આવી શકે. એને માથે એના ઘર-પરિવારની જવાબદારી હોય. દીકરો ભણેગણે, કામઘંઘો કરે તો ઘરને ફાયદો. દીકરીને ભણાવવા-ગણાવવામાં તો બીજાને જ લાભ!

જૂના જમાનામાં તો દીકરીને જન્મ દેનારી સ્ત્રીને બહુ મુશ્કેલી સહન કરવી પડતી. દુઃખની વાત તો એ કે દીકરીની માને દુઃખ દેનારમાં પણ બીજી સ્ત્રીઓ જ વધારે હતી! આથી કોઈ ઇચ્છતું નહીં કે દીકરી જન્મે. દીકરીને ઊડણ ચરકલડી કહે, દીકરીને સાપનો ભારો ય કહે...

આવી માનસિકતા વચ્ચે ડૉક્ટરઆંટીનો સવાલ સમજી શકાય તેમ હતો, પણ અમે એ જાણવાની ના જ પાડી. અમે તો અમને માતાપિતાની ઓળખ આપવા આવનારને પ્રેમથી આવકારવા ઉત્સુક હતા, એ દીકરો હોય કે દીકરી!

મને યાદ આવે છે કે એ દિવસે તારી મમ્મી મારા પર બહુ જ ખુશ હતી. અમે ત્યાંથી જ એક રેસ્ટોરાંમાં ગયેલા ને ચટોકેદાર પાણીપૂરી ઝાપટેલી.

...ને તું આવી! અમે બંને ઘેલાં ઘેલાં...

તારા જન્મ પહેલાંની બધી જ તકલીફો મમ્મી ભૂલી ગઈ ને તારામય થઈ ગઈ. અમારા દિવસ- રાત તારી જ આસપાસ ફરતા. અમારું Time Table તને જ ધ્યાનમાં રાખીને તૈયાર થતું. અમે અમારી વ્યક્તિગત ઈચ્છાઓ જ ભૂલી ગયેલા. તને શું ગમે એ જ અમારી priority... ને તું? સાવ નાનકડી... ઢીંગલી જેવી. તને તો ખાવું ને ઊંઘવું બેમાં જ રસ. અમે તને રમાડવા માગીએ ત્યારે તારે ઊંઘવું હોય... બોલતા તો આવડે નહીં એટલે શરૂ કરી દે રડવાનું. દાદીમા કહે કે, ‘ભલે રડે, ફેફસાં મજબૂત થાય.’ પણ મારો તો જીવ કપાય. હું દોડીને તેડી લઉં... હાલરડાં ય ગાઉં... Don't laugh! મારો અવાજ ભલેને સારો ન હોય તોય તું એ સાંભળીને શાંત થઈ જતી. મમ્મી મજાકમાં કહે કે, ‘છોકરી બી જશે...’ પણ હું જોતો કે તને એ અવાજ ગમતો. મારા હાથનો સ્પર્શ અને મારો અવાજ... તને ખાતરી થઈ જતી કે પપ્પા પાસે જ છે ને તું નિરાંતે સૂઈ જતી.

તને ખબર છે, હાલરડાં સાંભળીને બાળક સૂઈ કેમ જાય છે? બાળક કંઈ સંગીત સમજતું નથી. સૂર-તાલની પરીક્ષા લેતું નથી. જે ગવાય છે એના શબ્દનો અર્થ પણ

એ સમજતું નથી. એ તો માત્ર અવાજને ઓળખે છે અને હાથના સ્પર્શને ઓળખે છે. એ મળે એટલે એને સારું લાગે છે. એ નિશ્ચિંત બને છે. એને સલામતી લાગે છે.

તારે માટે તો અમે પારણું લાવેલા. પારણું Flat હોય - સીધું-સપાટ, પણ તારા જન્મ પછી વતનમાં ગયેલા ત્યારે ત્યાં ઘોડિયું હતું ને ઘોડિયાને બાંધેલું 'ખોયું' હતું. એને એક દોરી બાંધેલી. તને એમાં સુવાડીને દાદીમા દોરી ખેંચીને હાલરડાં ગાતાં. સાથે સાથે હળવેથી ટપલીય મારતાં. મમ્મીને ચિંતા હતી કે તું નહીં સૂવે. અહીં ડૉક્ટર્સ પણ આવા ઘોડિયામાં સૂવડાવવાની ના પાડે છે. એનાથી કરોડરજ્જુ - Spinal Cord - વળી જાય છે, પણ દાદીમાને એવું કોણ કહે? ને તુંય કજિયા ભૂલીને આરામથી ઊંઘી ગઈ. મમ્મી તો જોઈ જ રહી!

વતનની એ તારી પહેલી મુલાકાત.. અહીં અને ત્યાં
 બધી વાત જુદી. હવા-પાણીથી માંડીને દૂધ... રમકડાં...
 કપડાં... ભાષા... રમાડવાની પદ્ધતિ... જીવવાની રીત...
 ઘર... ઘરનું વાતાવરણ... અમને બહુ ચિંતા થતી. અમે
 બંને જોકે અહીં જ ઉછરીને મોટા થયેલા, પણ તારે માટે
 તો અમે બધું જ જોડે લઈ ગયેલા. અલબત્ત, હવા-પાણી
 અને રીતરિવાજ તો જે હોય તે જ રહેવાના ને!

તને બધાં રમાડવા આવે. બધાં જ તને અડે. દાદીમા
 જ તને બધાંના ખોળામાં મૂકે. લોકો કંઈક ને કંઈક gift
 પણ લાવે. તું વળી કોઈકનું આપેલું રમકડું મોંમાંય નાખે.
 અમે મિનરલ વોટર બોટલમાંથી પાણી પીતા ને તને પણ
 ચોખ્ખું, ઉકાળેલું પાણી જ પીવડાવવા દાદીમા કહેતાં.
 બાળક છ મહિનાનું ન થાય ત્યાં સુધી એને પાણી ન
 પીવડાવાય એ વાત સાથે એ સંમત નહોતાં. ગળથૂથી ન
 પીવડાવવાની વાતે તો એ ચિડાયેલાં પણ બહુ. ગળથૂથી
 બાળકના જન્મસમયે પીવડાવે. એવું મનાય કે જોણે
 ગળથૂથી પાઈ હોય એવું બાળક થાય! દાદીમાએ ભલે
 તને ગળથૂથી પાઈ નથી, પણ છું તો તું એમના જેવી
 જ! છોકરાને કેડમાં ઘાલીને ફેરવવાને બદલે એને તેડવા
 માટેની ખાસ બેગ જોઈને એ ખૂબ હસેલાં.

...પણ એ અમારું માનતાં. તારી મમ્મીને જે ન ગમે
એનો આગ્રહ ન રાખતાં. મમ્મીને ય જાતજાતનાં વસાણાં
જમાડવાનું એમને મન તો હતું, પણ મમ્મીની તૈયારી
નહોતી એટલે વાત પડતી મૂકેલી.

બેટા, અમારી ચિંતાને ખોટી પાડતાં તું ત્યાં એક વાર
પણ માંદી નહોતી પડી. હા, મને જરાક indigestion
જેવું થઈ ગયેલું ખરું..

દાદીમા દાદાજીને કહેતાં કે છોકરો દીકરી ને વહુનું ધ્યાન બહુ રાખે છે. હસતાં કે, ઘેલો છે ઘેલો! દીકરીને હાથમાંથી નીચે નથી મૂકતો... દાદીમા કહેતાં હતાં કે વતનમાં તો વડીલોની હાજરીમાં પોતાનાં બાળકોને માતાપિતા તેડીય નહોતાં શકતાં... રડે તો રડવા દેવાના.

પણ, અમારી સાથે એવું નહોતું. તું સહેજ પણ રડે કે મને ખબર પડી જાય. મમ્મી રસોડામાં હોય તોય દોડી આવે. ઘડીકમાં તો આખું ઘર તારી આસપાસ. બધા જાતજાતના અવાજો કરે તને છાની રાખવા, અને તું તારું મન થાય તે સાંભળીને મલકે... અને જેના પર તારી આ મહેરબાની થાય એ તો ધન્ય ધન્ય! એ આખો દિવસ પછી એજ તારી સેવામાં હાજર રહે!

દાદીમા મને તારાં ડાયપર્સ બદલતા જોઈને બહુ રાજી થતાં. કહેતાં કે, ‘વહુને મદદ કરવી જ જોઈએ. બાળક બંનેની જવાબદારી છે. એકલી મમ્મી નહીં, પપ્પાએ પણ એમાં સાથ આપવો જ જોઈએ.’ એ કહેતાં કે, ‘મોટા બાપુ પણ અમને મદદરૂપ થતા.’ દાદીમાને રસોડામાં કામ હોય તો મોટા બાપુ છોકરાંનું ધ્યાન રાખતા. પછી કોઈ વાર છોકરાં છાનાં ના રહે ત્યારે ચિડાઈને બૂમ પાડે! બધાં ચૂપ!

બેટા, આટલા બધાંની વચ્ચેથી આપણે જ્યારે અહીં પાછા આવ્યાને ત્યારે બહુ તકલીફ પડેલી. તું માને જ નહીં. રડો... રડો... ને છાની જ ન રહે. ડૉક્ટર કહે કે એને ત્યાંના હવા-પાણી માફક નથી આવ્યા, પણ અમે જાણતા હતા કે તું દાદીમાને miss કરતી હતી ને દાદીમા પણ તને યાદ કરીને ફોન પર રડી પડતાં... તું એમનો અવાજ સાંભળીને એમને શોધવા આમતેમ નજર દોડાવતી.

અમે નક્કી કર્યું કે દાદીમાને થોડો સમય અહીં બોલાવીએ.

દાદીમા આવ્યાં.

માત્ર તારા માટે થઈને આવ્યાં.

અહીંના હવા-પાણી સાથે અનુકૂળ થયાં. અહીંની રીતરસમ પણ જાણી અને એ પ્રમાણેની ટેવ પણ પાડી.

બેટા, તું તો સાવ નાની હતી. દાદીમા આખો દિવસ તારી આસપાસ જ રહે. ઘરમાંય મદદ કરે. અહીંનાં સાધનો વાપરવામાં ભૂલ થાય. કંઈક નુકસાન પણ થાય, પણ શીખવાનો પ્રયત્ન કરે. અંગ્રેજી બોલતા ન ફાવે, પણ વાત પકડી લે. તે સમયે આપણા પડોશમાં એક મેક્સિકન કપલ રહેતું. દાદીમા એ આંટી સાથે વાત કરતાં! બંને જણ શું કહેતાં ને સમજતાં હશે એ તો એ જાણે, પણ જ્યારે આંટી બીમાર પડ્યાં ત્યારે દાદીમાએ એમનું જે રીતે ધ્યાન રાખ્યું... અંકલ-આંટી રડી પડેલાં. તે દાદી તો કહે કે, એમાં શું મોટું કામ કરી નાખ્યું? પડોશીનો ધર્મ છે કે એકબીજાને મદદરૂપ થવું. મેં અંકલને બાઈબલ ટાંકીને Love thy neighbour યાદ અપાવ્યું ત્યારે તો એ દાદીમાને પગે લાગેલા!

દાદીમા તને ય સાચવે, ઘરકામ પણ કરે અને અહીંના વાતાવરણ, અહીંના લોકો સાથે ય અનુકૂળ

થાય. બાળકના ઉછેરની એમની રીત અને અહીંના ડોક્ટર્સની સૂચના વચ્ચે મેળ ન ખાય, પણ દાદીમા બંને વચ્ચે સંતુલન સાધે. થોડીક દેશી દવા ય કરે ને ડોશીમાનું વૈદ્યુંય કરે... પણ નવા જમાનાની દવાનો વિરોધ ન કરે. કોઈ દવા અમને પૂછ્યા વગર ન જ આપે.

દાદીમા તને ફેરવવા લઈ જાય બાબાગાડીમાં... કોઈક વાર તેડીને. આસપાસના બધાંને નવાઈ લાગે કે દાદીમા થાકતાં નથી? પણ એ તો કહે કે આ તો મારી મૂડીનું વ્યાજ છે! સમજી તું? હું એમનો દીકરો એ એમની Capital ને તું મારી દીકરી એટલે એમની Capital પરનું Interest! પણ એમાં ક્યાંય ગણતરી નહીં હોં, માત્ર વહાલ!

અમે દીકરા-દીકરીનો ભેદ નથી કરતા એ એમના જ સંસ્કાર. એ કહે કે તને જન્મ દેનારી હું - એક સ્ત્રી. તારી દીકરીને જન્મ દેનારી તારી પત્ની પણ એક સ્ત્રી... ને તારી આ લાડકી દીકરીય સ્ત્રી... સ્ત્રીનો વિરોધ ન હોય. ગરબામાં ગવાતી અને પૂજાતી આદ્યશક્તિ અંબાજી માતા પણ સ્ત્રી જ ને! એની શક્તિ કેવી? રાક્ષસોને મારીને એમણે ભક્તોને બચાવ્યા! ને ઈન્દિરા ગાંધી - ભારતનાં વડાપ્રધાન થયેલા, એય સ્ત્રી જ ને? સ્ત્રીઓ

તો ડૉક્ટર બની, વકીલ બની, ન્યાયાધીશ બની, વેપારી
બની, ઉદ્યોગો ય સંભાળ્યા, રાજકાજ પણ ચલાવે, વિમાન
પણ ઉડાડે ને પોલીસ પણ બને... સ્ત્રી કોઈથી ઊતરતી
નથી, હા!

આપણા ઘર પરિવારમાં દીકરા-દીકરીના ભેદ નથી. વતનમાં ય નહીં ને અહીં પણ નહીં. અહીં તો વાતાવરણ જ જુદું છે. અહીં એવા ભેદ ચાલે પણ નહીં. અહીં તો સહુ સરખા. સહુને સરખી તક.

બેટા, અમે અહીં આવ્યા ત્યારે આજ વાત અમને ગમી ગયેલી. તમે ભલા ને તમારું કામ ભલું. કારણ વગર કોઈ કોઈની જિંદગીમાં માથું ન મારે. તમે તમારી રીતે જીવવા સ્વતંત્ર. કોઈ તમારી જિંદગીમાં ડોકિયાં ન કરે... સવાલો ના પૂછે. તમારી Privacy ને સહુ Respect કરે.

અમને ગમી ગયેલું કે અહીં જે આપણે ખાઈએ તે જ દેશના પ્રમુખ પણ ખાય. એજ બ્રેડ બધાંને માટે. કોઈ કોઈને છેતરે નહીં. અવિશ્વાસ ન કરે. ગંદકી ન કરે. માન આપે. સ્મિત કરે. વિનયથી વર્તે. સરકારી અધિકારીઓ નાગરિકોની મદદમાં ઊભા રહે. ડર નહીં, ભ્રષ્ટાચાર નહીં. ધક્કા નહીં ખાવાના. સમયપાલન કરે. શિસ્તબદ્ધ જીવે.

અમે વતન છોડીને આવ્યા ત્યારે આ સઘળું જોઈને અમે પણ પાછા જવાનું માંડી વાળ્યું. અહીં જીવનની ગુણવત્તા, Quality of life, ખૂબ સારી લાગી. વળી, બે પૈસા કમાવાનીય તક. અહીં કમાઈને વતનમાં એને

રૂપિયામાં બચાવીએ તો તો ઘણો ફાયદો થાય. અમેય એ રીતે રહ્યા. સંઘર્ષ કર્યો. બે પૈસા વતન મોકલ્યા. ત્યાંનું દેવુંય દૂર કર્યું ને Property પણ ઊભી કરી. ત્યાંથી અહીં આવનારનેય ઉપયોગી થયા. વતન સાથેનો સંબંધ ચાલુ જ રાખ્યો. નિયમ કરી દીધો કે બાળકોને વતનમાં લઈ જવા. ત્યાં રજાઓ ગાળવી. પરિવારમાં રહેવું. સહુની સાથે ત્યાં હરવું-ફરવું. ત્યાંના લોકો વચ્ચે રહેવું. એમને સમજવા. ત્યાંના પ્રશ્નોને સમજવા. પરદેશી પંખી થઈને આવવું ને ઊડી જવું નહીં. વતનના વૃક્ષની ડાળ આપણો માળો છે એની મહોબત રાખવી. અને તને ય એની ટેવ પડી એ અમારો આનંદ. આજે તને વતનમાં જવું ગમે છે એ અમને ગમે છે.

તને યાદ છે, શરૂ શરૂમાં તું અમારી સાથે વતન આવવા આનાકાની કરતી. તને અહીં જ ગમતું. સ્વાભાવિક છે કે અહીં તારા મિત્રો છે. તારું પરિચિત વાતાવરણ છે, ત્યાં એવું નહોતું. તારે ટેવ પાડવાની હતી ને એમણે પણ તારી સાથે અનુકૂળતા ઊભી કરવાની હતી. આ ગાળો મુશ્કેલ હતો જ. હું એ જોતો હતો, પણ મને બંને પક્ષ પર શ્રદ્ધા હતી. તું પણ તારા તરફથી પ્રયત્ન કરીશ જ ને એ લોકો પણ એને આવકારશે જ એવો મને વિશ્વાસ હતો ને એ સાચો પડ્યો. અલબત્ત, એણે સમય લીધો અને એ જરૂરી પણ હતું.

શરૂઆતમાં તને એ લોકોની નાની નાની વાતે ખોટું લાગતું. તને એ લોકોની ભાષા પણ ઓછી સમજાતી. અલબત્ત, આપણે ઘરમાં ગુજરાતી જ બોલવાનો નિયમ રાખ્યો છે અને જે કોઈ એ નિયમ તોડે એને દંડ કરવાનું ય નક્કી કર્યું છે. તેં ઘણી વાર એ દંડ ભર્યો છે, પણ પછી તારા પૉકેટ મનીમાંથી થતો એ કાપ તને પોસાતો નહોતો એટલે તું વધારે ધ્યાન રાખીને ગુજરાતી બોલતી થઈ. મારો હેતુ સર્યો, પણ વતનમાં તો આજ ભાષા તને નવી લાગતી. અંગ્રેજી જાણવા છતાં એમને તારી ભાષા સમજવામાં વાર લાગતી. એજ રીતે એમની રહેણીકરણી પણ તારે માટે જુદી હતી. ગુજરાતી વસ્ત્રો, ગુજરાતી

ભોજન બધું જ અહીં પણ હતું, પણ ત્યાં જુદું લાગતું હતું...

...અને એ બધાંથી વિશેષ સમસ્યા તો તને તારા ભાઈ-બહેનોની કંપની બાબતે હતી. ત્યાં મામા-માસીનાં ને કાકા-ફોઈનાં બાળકો સાથે તારે મૈત્રી કરવાની હતી. અહીં અને ત્યાંની આ એક વાત જુદી છે. અહીં સંબંધ બાબતે સ્વતંત્રતા છે. ત્યાં સગપણનો મહિમા છે. ત્યાં બધાંને કઝીન નથી કહેતાં - ત્યાં માસિયાઈને પિતરાઈ ભાઈ-બહેન છે! અને એ જન્મથી મળતો સંબંધ છે. એમાં મૈત્રી બાબતેની તારી સમજણ તારે છોડવી પડે એમ હતી.

એમની સાથે જોડવામાં તને આરંભમાં, બધું જ જુદું લાગતું, કારણ કે તું અહીંને ભૂલી શકતી નહોતી. તું હજી એટલી મોટી પણ નહોતી. એટલે તું ચિડાતી ને તું ચિડાતી એમ એ લોકો ય તને વધારે ચિડવતા. એમને મન તું કોઈ વીવીઆઈપી નહોતી. એમના જેવી જ એક છોકરી હતી. ક્યારેક તને મળતી વિશેષ treatmentની એમને ઈર્ષ્યાય અનુભવાતી હશે અને એનો ય એ હિસાબ ચૂકતે કરી લેતા હશે. બહુમતી એમની હતી. મેદાન એમનું હતું. રમત એમની હતી. નિયમ પણ એમના હતા. અમ્પાયર પણ એજ હતા.